
Andima Ibiñagabeitiaren euskaltzaletasuna

*

JUAN SAN MARTIN

*

Euskararentzat bizi zen gizona genuen Andima Ibiñagabeitia elantxobetarra. Josu Lagunetan egin zituen bere ikasketak Orixe, Zaitegi, Lauaxeta eta abar ikaskide zitue-larik. Baina bertako euskaltzaletasunik ezak eraman zuen beste bide batzuetara. Hori argi nabari da bere idazkietan.

Gerra ondoren, klandestinoki aritu zen Francoren aurka gure aberriaren alde eta horregatik Frantziara alde egin beharra izan zuen, lehendabizi Parisen kokatuz euskararen irakasle. Gero, alemaniarrengandik ihesi, handik Ameriketara joan arte. Aldi hartan prestatu zituen *Aprinda el vasco en 60 horas* eta *Euskera irudibidez*.

Guk maiz erabili dugu honako esaldi hau: «euskararik ederrena, erabiltzen dena», eta ideia horretakoa zen Andima Ibiñagabeitia ere. Bera langilea eta eragilea zen eta euskaraz egiten ziren lan guziak gorai patzen zituen. Izan ere, gerraosteko urte ilun haiek hala eskatzen zuten benetako euskaltzaleentzat, bakoitzaren lanak gorai patu eta euskara idatzia bultzatu.

Euzko-gogoa, Euzko Deya, Gernika, Alderdi, Egan, Irrintzi, Eman... eta beste zenbait aldizkaritan kolaboratu zuen.

Euskarazko liburu askoren adierazpenak egin zituen. Esan bezala, gure hizkuntzaren bizitzaz kezkatu rik, euskaraz idazten zen guzia gorai patzen zuen. Horrez gainera,

■ Juan San Martin idazlea eta euskaltzaina da.

gogoangarria da mundu zabalari begira Londresko BBCn agertu zuen irratsaioa, «Euskal-Literatura Amaseigarren Mendean» zeritzana (hortaz, ikus *Euzko-gogoa*, 1954, 1-2. zenb., 36-41. orr.).

Gai horretaz, nire oroitzapenetan ditudan zenbait esaldi eta kritika nabarmenduko ditut.

Adibidez, *Euzko-gogoa* aldizkarian «Liburu berriak» zeritzan sailean, 1951. urtean, A. Sorrarainek argitaratu zuen *Santa Maria Goretti* liburuari goraienezko erreseinaz ongietorria ematen dio. Bertako une batean, honako hau zioela:

Ongi jabetzen naiz, Sorrarainek diona erlijio liburuetaz bereziki diola. Bainan beste ainbeste gaineratu gertzake osterantzeko liburuetaz ere. *Parvuli petierunt panem* etc... Aurak ogi eske eta ezegoen eman zezaiekenik. Orra gure erriaren tankera negargarria. Bainan «ogitsez ez da gizona bizi».

Eta aurrera jarraituz liburu santuez zioen:

Erljio liburuak bearrezkoak noski, bestelakoak ere bai ordea. Amets uts eta kaltegarria ere litzake, euskal biotzak liburu santuz bakarrik janari bear direla uste lukearena. Ogiatz gainera beste zenbait jaki ere bear ditugu osasuna gorde eta sendatzeko. Amaikatxo praile ezagutzen ditut, erlijio gaiak ez direnetaz erderaz idazten. Ezin uka elizgizon oiek ederki egiten dutenik. Beste izkuntzetan elizgizoni zilegi zaiena, euskal elizgizoni ere gure soro zabalean ez ote zaie zilegi izango?.

Garaia degu noski, euskararentzat ere askatasunik zabalena aldarrikatzeko. Zenbaitek euskara elizako lau ormen artean atxilotua nai lukete. Beste zenbaitek baserri ta mendi garaientan gordeta. Ez, euskal-idazleek, eta benetako euskaldunek noiz-naiko nai dugu geure izkuntza: eliz-barnean, kale zabalean, baserrietan eta jauregietan. Beraz, gora euskera askatuta eta Jainkoak agintzen ez dun ormarik jarri nai liokena, betiko ezetsi ta zapuztua bedi.

Bukatzeko, Andimak, sarrerarekin Sorrarainen lana eskertu ondoren, beste honako hau zioen: «Ez degu lan txo au amaitu nai Sorrarain gazteari eskeñi digun lan ederren ordez txalo ta zorionik beroenak bialtzeke. Gaine-

rako elizgizonak ere ikasiko al dute euskera ain txukun, ain goxoki erabiltzen».

Andimaren kezka horiek, neurri batean, urrutiegi zihoazten. Nik, Axularren adibidea hartuko nuke, esan zuelarik, euskaldunok beste herriek adina liburu ez badugu, errua ez dela euskararena, baizik euskaldunona.

Eta oroi Trentoko Kontzilioan erabakitzat hartu zela San Pauloren gomendioari jarraitzea, Kristoren mezua, herri bakoitzari bere hizkuntzan eraman ahal izateko. Eta bide horretatik euskaraz erakunderen batek zerbait egin baldin badu, Eliza izan da. Kalagorriko apezpiku zen Pedro de Lepe hark hala erakutsi zuen *Constituciones synodales* (1700) liburu hartan. Horren berri eman nuen *Euskaren ostarreak* (1998) liburua 42. orrialdean.

Andima Ibiñagabeitiak, Elentxu izenpean, 1951. urte berean, «Auzi-mauziak» zeritzon artikulua bat argitaratu zuen *Euzko-gogoan*, euskara hizkuntz ikerketarako balio soila aurkitzen zutenei buruzkoa, aldi berean euskara herrikoia aldarrikatuz, naiz eta gure Andimak euskara jantzia eta batua nahi izan. Bizigarri zitekeenaren bizi beharra erakutsiz, artikulua bukaeran, Orixeren esaldiz baliatuz, honako hau agertzen zigun: «Guk egiten dugun euskera zaillak ez du erri euskara il eraziko, zuek nai dezuten euskera errex orrek ez du euskeraren eriotza galaraziko». Ondotik, A. Larramendiren *Korografia*-tik beste honako hauek gaineratuz:

Baldin alkar artzen bagendu guziok, nor bere saillari ditxekala Francian ikaratuko ginduke frantziar guziak, ta Espainian espainiar guziak. Non da ordea elkarte hori? Nagoan isilik. Nere min garratzena da, are eztakuskula onetarik darrazkun kalteak eta gaitzak, eta dirudienez, ezagutuko ere eztigula, ditugun on piskak galdu ditzagun artean.

Eten gabe jarraituko zuen horrelako ideak itsatsiz eta zabalduz, euskaldunok iratzartzeko asmoz. Irakurgarria du gu 1951. urte bereko *Euzko-gogoa* aldizkarian «Paper artean ito bearrez» zeritzon artikuluan bere gogo barnetik zioena:

Beti esan dut, eta aurrerantzean ere esango dizuet. Ni euskerak txoraturik nauka aspalditik: niretzat euskera

euskotarren ezaugarri bakar eta nabariena duzute. Euskerarik gabeko euskotarren baltzuak, Jainko gabeko elizak bezin bat dituzu. Utsak, ustelak, eta otzak.

Hala ere, salbuespenik ez zitzaion falta izan eta, 1958. urteko *Euzko-gogoa*-ren 2. zenbakiko 219-220. orrialdeetan, zirto ederrak bota zituen *Jakin* aldizkariari ongietorria emanez. Hara, besteak beste, zer zioen:

Gazteen aleginak iaso ta indartzera beartuta gaude euskeltzale guztiok, adiñean aurreratxo gabiltzanok bereziki. Eta iñoiz gure gazteen artean asmo bikañik sortu baldin bada, *Yakin*'en ots-emalleetan sortu da. Auxe bai esan dezakegula gazteen zitua dala, gazte ikastun, langille ta aurrerazaleena. Are goragarriagoa beren ikasketa ta lanen esparrutik irtetzeke ari diralako gazte azkarrok. *Yakin* izan ere, aien ikas-lanean betegarri da.

Versate nocturna manu, versate diurna; gau t'egun ekiozute lan eder orri idazle gazteon taldea geroago ta ugariagotuz, bidenabar zuen ikasketa ere sakon ta oparagoa gertatuko zaizue-ta. Dagoeneko ari zerate igali umoenak ematen, eta are umogoak espero ditugu gazte azkarrongandik.

Noiz ikusiko ote ditugu gazte-erritar ikasiak ere, gazte-eliztarrak bezelako auzo-lan batean dagozkien ikas-saillak euskeraz lantzen? Legeak, edestia, osakuntza, etxegintza e.a.... Badute gazteok zeri eldu. Gaiñera euskerak beren ikasketak sakon ta osoago borobiltzeko laguntasun aundia emango lieteke, geiegizko iolasak baiño areago.

Zorionak eliztar-gazteak ari duzuten lan eder orren alderako. Ekiñak maiz, egiñak baiño aundiagoak izaten dira. Zuen egiñak, orregatio, ekiñen neurrikoak edo aundiagoak dituzute!.

Arestian adierazi dugun bezala, nolabaiteko euskara batu eta jantziaren aldeko zen; baina, herriari begira, euskalkiei ez zien ukorik egingo. Caracasen, Martin Ugalderen laguntzaz Toribio Etxebarria bisitatu zuenean eta Eibarko eraz zer-nolako lana egiten ari zen ikusi, «Eibar'ko euskeraren alde» zeritzan artikulua bikain bat igorri zidan eta *Eibar* aldizkarian argitara eman nuen 1959ko martxoan, eibartarrok gure hizkuntzaren alde bizkortzeko baliagarria iruditu zitzaidanez.

Gainerakoan, Caracasen, ez zuen bere gogozko giro-rik aurkitzen. A. Santi Onaindiari 1959ko uztailaren 24an idatzi zion gutun batean zioen:

Emengo aldizkaritxo erdel-euzkaldunean, oraintxe asiko naiz euskeraren alde gogor ekiten, ia gure arteko erdelzaleak lotsarazten ote ditudan. Ez da errexaz izango, baiña euskeraz beintzat, entzun ditzatela bereak eta txakur beltzarenak. Eztiakin obeto atzematen dirala euliak, esan oi dute, baiño gure euliak makillakin atzeman bear dirala nik uste (ikus, S. Onaindia, Eskutitzak. Euskal Literaturari buruz. Bilbo, 1974, 126. orr.).

Geroago, 1966ko urtarrilaren 26an idatzi zidan gutun batean zioen:

Ni beti izan naz Eibar'ko euskera-zale, gazte-gaztetandik, eta oin be alan iarraitutzen dot. Gure errietako euskera aintzat ez arte orrek, beti samindu izan nau ni eta beti aleginduten nintzan neure erritarren artean be euskeraz ederto egiten ebela-ta euskeraz idatzi biar leukiezela euren kartatxuak esaten... zure lanak be pozik irakurten ditut Zeruko Argia-n eta beste aldizkarietan. Orain azkenengo zenbaki batean euskalkiak dirala-ta idatzi zenduana be pozik irakurri neban. Berandu eldu ete zarie ba Eibar'ko Euskera eder orri eusteko? Eztakit zelako biotzeko miña emoten daustan alako gauzak irakurri biarrak; ara benetan, gexotuta geldituten naz: ain arrisku aundian arkituten ete da ba zuen euskera eder ori? Egizuez alegin guztiak zuek eta guk be bai, geure ondasun bakar oni erpe ta agiñekin eusteko. Euskera bako Euskadi'rik nik ez tot nai eta abertzale diñoenak be, eztabe gure izkuntzaren garrantzirik ikusten... Toribio be berandutxu asi da bere erriko euskeraren alde... orain 50 urte asi balitz, a zelako indarra emongo eutson Eibarko euskerari... len oituraren indarrez erabilli izan da euskera Eibarren eta ez asmoz ta jakitez, eta auxe biar genduan. Oin barriz, asmoz ta jakitez azur-munetan erdera sartzan iabilkuz agintari zitalok... Dana dala, geure alegiñak beintzat egin daiguzan geure ondasun bakarra galdu eztakigun.

Bere artikulua eta gutunetan agertu zituen euskararen aldeko jarrerak, nire ustez, gure herriaren onerako antologia bat merezi dute.

Baina Andima Ibiñagabeitia euskaltzale sutsu haren zaletasun hori beste zenbait alor batzuk landuz ere erakutsi zigun. Adibidez, euskararen irakaskuntzan Pariseko egonaldian egin zuena ez zen makala izan. Ikasleen artean izan baitzituen Jon Mirande, Txomin Peillen eta beste. Zeintzuri, euskara irakasteaz gainera, euskaltzaletasun bizia txertatu zien.

Musikaren alorrean irakurgarria dugu 1950. urtean *Euzko-gogoaren* 5.etik 8. zenbakira bitartean J.S. Bach musikagileari buruz idatzi zuen saioa. Baina ez zen gutiago botanikaren alorrean 1951-1952. urteetan «Landareetaz atsapenak» agertu zituenekoa, bukaeran botanika hiztegi osatu bat eskainiz.

Baina, bere lanetarik, antzinako latin klasikoen itzulpenak zaizkigu ezagunenak. Lehenik *Euzko-gogoan* agertuak eta geroago A. Santi Onaindiak 1966an berrargitaratuak adibidez, Virgilioren *Unai-kantak* (*Bucolica*) eta *Alor-kantak* (*Georgica*) alde batetik eta Ovidioren *Maitte-Bidea* (*Ars Amatoria*) bestetik. Gero, bi liburutan argitara emanak dira, Euskal Editoreen Elkarteak «Klasikoak» sailean. Lehena Iñigo Ruiz Arzalluzen ardurapean eta bigarrena Aintzane Arrietarenean, beraien hitzaurrez eta ikerketaz.

Zoritzarrez, abertzaleetarik askok ez dute jarraitu berak eskatzen zuen bidetik eta horren ondorioak bizi ditugu gure egun hauetan. Caracasen berekin euskara ikasteko aukera izan zuenak ere, Madrilen Gorteetako diputatu dena adibide, nork maiz hitz egiten duen erdararen aurka, berak euskararik jakin gabe.

Horrez gainera, beste abertzale asko hor dabilta goi karguetan euskaraz ikasi gabe eta inoiz ikasteko asmorik gabe. Herri euskaldun askotan ere, kalegarbitzaileari ere euskara jakitea eskatuz, baina euskararik ez dakiten alkatuek izendatuz. Andima gizajoa gaur biziko balitz, zer esanik aski izango zuen joera horien aurrean. Bai horixe! ♣